

Pekár Petra Mária

## Anyanyelvoktatás Ausztriában

Bármerre is tekintünk a világban, az alapfokú oktatásban az elemi ismeretek közvetítése mellett szinte mindenhol az egyik meghatározó fejlesztendő terület az anyanyelvoktatás. Az iskolai rendszerek és formák eltérőek lehetnek, a kitűzött cél azonban megközelítőleg azonos: a gyermekek meghatározott idő alatt legyenek képesek elsajátítani anyanyelvük hangzó és írott formáját, fejlesszék kifejezőképességüket, tudjanak biztosan olvasni és írni, valamint legyenek tisztában az alapvető helyesírási szabályokkal. Az már országonként vagy akár régióként eltérő lehet, milyen módszerekkel sikerül ezeket a célokat elérni, s ezekre az alapkészségekre milyen tudást, ismeretanyagot építünk. Mindebben természetesen Magyarországon is történtek változások, hiszen amíg a rendszerváltozás előtt tanulóink elsősorban írók, költők életútját és műveit ismerhették meg, a nyelvtanórán pedig a leíró nyelvtan, a rendszerszemlélet volt túlsúlyban, addig mára a kifejezőkészség, a kommunikáció, a különböző szituációk verbális megoldásának elsajátítása is helyet kapott a tantervekben.

Most következő cikksorozatunk segítségével betekinthezünk egy-egy ország anyanyelvoktatásába, megismerhetjük, milyen elvárásoknak kell megfelelniük az ottani diákoknak. Először ismerkedjenek meg a szomszédos Ausztria képzési rendszerével.

### Az osztrák oktatási rendszer felépítése

Ausztriában általános, kilencéves iskolakötelezettség van érvényben. Magán- és állami iskolák között lehet választani, az állami iskolákban nem kell tandíjat fizetni. Az osztrák iskolarendszer számos képzési utat tesz lehetővé, s így a gyermekek és szüleik érdeklődési köreit, különféle igényeit is tekintetbe veszi. Háromszintű a képzés: az **első szint** a hatodik életévvel kezdődik, egy négyéves általános iskolával (vagy kisegítő iskolával). Már az ötödik életévtől kezdve látogatható az előkészítő iskola. Az általános iskola minden kisiskolásnak ugyanazt az alapképzést adja. Célkitűzése egy átfogó, s egyben kiegyensúlyozott általános képzés megvalósítása, valamint a gyermekek társadalmi, érzelmi, intellektuális és testi képességeinek és tulajdonságainak fejlesztése. A **második szinten** a tanulók két iskolatípus között választhatnak, mindkettő négy évig látogatandó: a felső tagozatos iskola vagy egy általános műveltséget nyújtó magasabb iskola (AHS) alsó tagozata. A felső tagozatos iskola a tanulóknak alapvető általános képzést nyújt, felkészíti őket a későbbi munkás életre, és egyben átadja a szükséges ismereteket ahhoz, hogy a tanulók a második lépcső második fokozatú iskolába léphessenek. Az általános képzést nyújtó magasabb iskolák alsó tagozata átfogó és bővített általános műveltséget nyújt; ezek felső tagozatainak különféle formái a választási lehetőségek széles skáláját kínálják (gimnázium, reálgimnázium, közgazdaságtani reálgimnázium). A szakközépiskolák (BMS) a nyolcadik iskolaév után kezdődnek, és egytől négy évig tartanak. A szakirányú képzést nyújtó magasabb iskolák (BHS) szintén a nyolcadik iskolaév elvégzése után kezdődnek, és öt év eltelté után érettségivel zárhatók le. Ezen iskolák valamelyikének sikeres elvégzése megfelelő szakmai képesítésnek számít. Fontos megjegyezni, hogy Németországgal ellentétben Ausztriában minden tartományban azonos az alap- és középfokú oktatás rendszere: a 6–10 évesek járnak az alsó tagozat 1–4. évfolyamára, a 10–14 évesek a felső tagozat 5–8. évfolyamára, míg a 14–18/19 évesek a 9–12/13. évfolyam tanulói. Az oktatás a 9. évfolyamig kötelező, a 13. évfolyam a szakképzés. **Harmadik szintként** az AHS vagy a BHS sikeres elvégzése (érettségi vizsga), illetve egy szakérettségi letétele lehetővé teszi a posztsekunder szakképző iskolákban, azaz az akadémiákon, a posztsekunder félnapos szakképző tanfolyamokon, az úgynevezett „colleg”-okban, a szakfőiskolákon

(Fachhochschulen) és az egyetemeken folytatott tanulmányokat (<http://www.bmukk.gv.at/schulen/bw/abs/abs.xml>).

### A német nyelv kötelező tananyaga a felső tagozatban (Hauptschule)

Az osztrák oktatási rendszer rövid áttekintése után nézzük meg, hogy a felső tagozatos gyerekeknek (Hauptschule) milyen tananyagot kell kötelezően elsajátítaniuk német nyelvből (Magyarországgal ellentétben a német nyelvterületen az iskolákban németórán vesznek részt a gyerekek; az anyanyelvvel való foglalkozást nem bontják fel irodalomra és nyelvtanra).

A német nyelv oktatásának célja a diákok kommunikációs képességének a fejlesztése. Különösen az alábbi területeken fontos a jártasság megszerzése:

- tapasztalatok és gondolatok cseréje, összefüggések, viszonyok felismerése, kialakítása, és az érdeklődés felkeltése;
- az alapinformációk megtalálása, feldolgozása, közvetítése és más témákkal való összefüggésbe hozása;
- a médiában és az egyéb szövegekben fellelhető kifejezésformák ismerete, hatásuk megértése, a szóbeli formaeszközök használata.

A diákoknak betekintést kell nyerniük a nyelv struktúrájába és funkciójába. A szóbeli és írásbeli nyelvhasználatot mentesíteni kell a durva nyelvhelyességi hibáktól mind szóban, mind írásban. A német tananyagot a többi tantárggyal összefüggésben kell látniuk a tanulóknak. További cél a nyelvi eszközök egyre biztosabb használata is. A nem német anyanyelvű diákoknál figyelembe kell venni az eltérő nyelvi hátteret, az eltérő élettapasztalatokat, kultúrát, hogy minél sikeresebb legyen az iskolai és a társadalmi integrációjuk. A diákok a németóra keretében ismerkednek meg az erkölcsi értékekkel, a helyes életvezetéssel, életmóddal. Ennek tartalmi közvetítése során ismerik meg a vallási, világnézeti és különféle tradíciókra alapuló magyarázatokat. Miért van szükség minderre? Mert csak így érhetik el az értelmes, felelősségteljes életet, amely tekintettel van a különféle kultúrákra és életmódokra.

Kiemelt fejlesztési területek megvalósítása a németórákon:

#### 1. Nyelv és kommunikáció

A németórákon lehetővé kell tenni, hogy a tanulók használhassák és továbbfejleszthessék kognitív és emocionális képességeiket, valamint kreativitásukat. Nagyon fontos feladat a médiához való kritikus hozzáállás és a konstruktív felhasználás elsajátítása. A társadalom nyelvi és kulturális sokszínűsége, sokrétűsége által gazdagítja tudásukat, tapasztalatukat. Ezt kell elsajátítaniuk a tanórák során.

#### 2. Ember és társadalom

A németórákon tovább kell fejleszteni az kritikai és ítélőképességet, továbbá a döntés- és cselekvőképességet. Az etikailag helytálló ember- és világkép kialakulását kell kialakítani a gyerekekben.

#### 3. Természet és technika

A németóráknak elő kell segíteniük, hogy a diákok minél precízebben, pontosabban tudják megnevezni és leírni a jelenségeket és összefüggéseket.

#### 4. Kreativitás és alkotóképesség

A diákoknak tapasztalatokat kell szerezniük a nyelvi alkotófolyamatokban. Fel kell ismerniük, hogy a kognitív megismerő tevékenységek alapfeltétele a nyelv.

## 5. Egészség és mozgás

A gyerekeknek beszéd-, kiejtési és légzési gyakorlatokat kell végezniük a tanórákon.

### A didaktikai alapelvek a következők:

A nyelv funkciója igen sokrétű: a kapcsolatok, viszonyok alapja, az élet különféle területein alapinformációk hordozója, az alkotás eszköze. Az órákon feldolgozott témákhoz kapcsolódó feladatok sokrétűek lehetnek: részben kapcsolódnak magához a nyelvhez, részben azonban más tantárgyakat is érintenek. Az írásbeli és szóbeli norma elsajátíttatása rendkívül fontos a társadalmi érvényesülés szempontjából. A tanároknak oda kell figyelniük a nyelvi megnyilatkozások minőségére is. Az egyéni tanulmányi fejlődést, előmenetelt, az optimális munkaeredményhez szükséges szorgalmat is figyelembe kell venniük. A didaktikai alapelveket az alábbi kulcspontok köré csoportosíthatjuk: a beszéd, az írás, az olvasás és a szövegértés, a nyelv megfigyelése és a helyesírás-oktatás, valamint a differenciálás.

A **beszéd** gyakorlásához különféle beszédszituációkat teremtünk az órán, amelyek során a gyerekek megtapasztalhatják az eredeti nyelvük/nyelvváltozatuk és a standard nyelvváltozat közti különbséget. Különféle párbeszéd- (kiscsoportos beszélgetés és osztálybeszélgetések) és beszédformák (spontán, előkészített és szövegekkel összekötött, szövegekből kiinduló beszélgetések) kipróbálása, gyakorlása során a diákok tapasztalatokat szereznek a verbális és nem verbális kifejezőmódok hatásairól. Az érthető beszéd elsajátítása ennek elengedhetetlen feltétele. Az egyéni beszédzavarokat csak megfelelő körültekintéssel lehet kezelni, mindig tekintettel kell lenni a diákok önértékelésére. A megfigyelés és feljegyzés, a rögzítés egyszerű módszereinek segíteniük kell a beszéd közbeni magatartásformák leírását és tudatossá válását.

A németórákon egyre biztosabbá kell tenni az **írás-készséget**, és ehhez elengedhetetlenek a különféle gyakorlatok. Ez vonatkozik a folyamatközpontú írásra, amelynél meghatározó szempontok a szituáció és a befogadók elvárásai; továbbá az írásra mint a tanulás segédeszközére és mint az egyéni észlelés, érzések és gondolatok kifejezőjére, végül a játékos és a szépirodalmi írásra. A saját és idegen szövegekkel történő rendszeres foglalkozás segít abban, hogy a gyerekek megtanulják a szövegek értékelését, helyes megértését, valamint a szövegalkotás optimalizálását. A szövegek megfogalmazásában feltárulnak a nyelvi és helyesírási hiányosságok is. A diákoknak el kell sajátítaniuk az önálló szövegalkotás képességét.

A **szövegek olvasása és megértése** is a németóra egyik lényeges eleme. A szövegek kiválasztásánál figyelembe kell venni az olvasási képességet és az olvasásban való jártasságot, a diákok érdeklődését és az olvasási szokásaikat. Az individualizáció és a differenciálás alapelveire szükség van a szövegek ajánlásánál. A szövegekkel való rendszeres és metodikailag változatos foglalkozás elősegíti a szövegértés fejlődését és az olvasáshoz való pozitív hozzáállás kialakulását.

A nyelv tudatos megfigyelése, valamint a **helyesírás** is alapvető elemei a németóráknak. A nyelvi és helyesírási norma ismerete a társadalmi nyelvhasználat lényeges alapja. A nyelvhasználat alapvető normáit a diákoknak mindenképp szövegekből és komplex szituációkból kell elsajátítaniuk, nem izolált módon. A gyerekeknek betekintést kell nyerniük a nyelv felépítésébe és funkciójába. A diákok nyelvi tudásának fejlődését a szó-, mondat- és szövegtan segíti elő. A nyelvtani és ortográfiai tudás azt szolgálja, hogy a gyerekek képesek legyenek tudatosan használni a nyelvet, tudjanak beszélni a nyelvről, és önállóan fel tudjanak dolgozni különböző szövegeket. Ehhez szükség van a különböző segédeszközök (akár papíralapú, akár elektronikus formájú) használatára.

A beszéd- és írásnorma kialakításához feltétlenül szükséges a differenciált oktatás. Figyelembe kell vennünk, hogy milyen a gyermek elsődleges nyelvváltozata. Ezen belül különösen nagy figyelmet igényelnek azok a tanulók, akiknek nem anyanyelvük a német. A diákok teljesítménye alapján történő differenciálás csak

akkor lehet sikeres, ha metodikailag megalapozott. Differenciálhatunk a munkatempóban, a feladatok komplexitásában, az igényszint felállításában. Az iskolai munka során nagyon fontos a valós teljesítmény megállapítása.

Vessük össze az 5. és 8. évfolyamok alapkövetelményeit, az elvégzendő, teljesítendő feladatokat!

## 5. osztály

**A nyelv mint a kapcsolatok alapja** Élmények, tapasztalatok, gondolatok kicserélése: mindezeket szóban és írásban, a partnert figyelembe véve kell közölni. Kapcsolatteremtés, -kiépítés és közös cselekvések: egyszerű eszközöket kell megismerni, és a szituációnak, valamint a beszédpartnereknek megfelelően használni. Sokféle helyzetben és különböző körülmények között is kifejezően és érthetően kell beszélni. Szükség van a szövegek összefoglalására és a személyes viszonyulások kifejezésére; a nyelvi közlés megfelelő formáit meg kell ismerni és át kell ültetni a gyakorlatba. Lényeges szempont az érdekérvényesítés nyelvi megvalósítása, ez magában foglalja azt, hogy saját és mások szándékát egyaránt szem előtt tartva a gyerekeknek meg kell tanulniuk kifejezni saját érdekeiket. Ehhez hozzátartozik a kérdésfeltevés képessége szóban és írásban egyaránt. A megfelelő nyelvi megformáltság érdekében egyszerű nyelvi eszközök biztos használatára van szükség.

**A nyelv mint információhordozó** Fontos elvárás, hogy a diákok megtanulják felkutatni az információforrásokat, megismerjék és használják az információgyűjtő technikákat, s ha szükséges, ehhez személyes felvilágosítást, segítséget kérjenek (könyvtár, média stb.). Az információkat fel is kell tudni dolgozni, azaz a hallott vagy olvasott információkat értelmezni kell, s meg kell tanulni ezeket vissza is adni valamilyen formában. Időt kell továbbá fordítani a szaknyelvi ismeretek elsajátítására is.

**A nyelv mint formai eszköz** Alapkövetelmény a szépirodalmi szövegformákat és kifejezésmódokat megismerni: egyéni utakat találni a szépirodalmi szövegek – különösen az ifjúsági és gyermekirodalom – megértéséhez. Ösztönözni kell a diákokat az egyszerű formai eszközök megismerésére és a saját szövegekbe való beépítésre; a különböző médiák kifejezésformáinak megismerésére és egyéni kipróbálására. Fontos elem a szóbeli és írásbeli elbeszélés megtanulása: az elbeszéléshez szükséges nyelvi eszközök elsajátítása és alkalmazása; továbbá a hangok, szavak, mondatok vagy a szövegek által kínált lehetőségek kreatív használatának megismerése és kipróbálása.

## 8. osztály

**A nyelv mint a kapcsolatok alapja** Az alapvető követelmények változatlanok az 5. osztályhoz képest. Többetként a következők jelennek meg. Elvárás a különféle beszédformák használata egyre növekvő biztonsággal, továbbá az érdeklődés és az érdekek (akár rejtett érdekek) megfogalmazása; a különféle szándékok (akár rejtett szándékok) leírásának és összehasonlításának elsajátítása. Tudni kell kéréseket megfogalmazni szóban és írásban, akár közéleti, hivatalos területeken is.

**A nyelv mint információhordozó** Az információk kezelésének ismérvei és alapkövetelményei ugyancsak változatlanok a korábbi elvárásokhoz képest. 8. osztályban pluszban megfogalmazódik az interjúkészítés képessége, az érvelési technikák elsajátítása (érvek gyűjtése, mások szempontjainak és meglátásainak figyelembevétele).

**A nyelv mint formai eszköz** Az 5. osztályhoz hasonlóan alapkövetelmény a szépirodalmi szövegformákat és kifejezésmódokat megismerni: egyéni utakat találni a szépirodalmi szövegek – különösen az ifjúsági irodalom – megértéséhez. A keletkezésbeli és hatásbeli összefüggésekbe betekintést kell tudni nyerni a szövegek segítségével. A követelmények további megfogalmazása teljes mértékben megegyezik az 5. osztályéval.

## 5–8. osztály: A nyelv tudatos megfigyelése és a helyesírás-oktatás

Ez a két terület mindig a megnevezett feladatterületekhez kapcsolódik. Az első rész tehát a nyelvi megjelenésformák megismerése és alkalmazása. A nyelvről ismereteket kell szerezni, és ezeket is tudni kell alkalmazni, ehhez szükség van a nyelv lehetőség szerinti hibátlan használatára. A gyerekeknek betekintést kell nyerniük a nyelv felépítésébe és funkciójába. A nyelvi tudás fejlődését elősegíti a szótan, a mondattan és a szövegtan oktatása. A nyelvtani és ortográfiai tudás azt szolgálja, hogy a gyerekek képesek legyenek tudatosan használni a nyelvet, tudjanak beszélni a nyelvről, és a különböző szövegeket önállóan dolgozzák fel. Ehhez szükség van különböző segédeszközök (akár könyvalapú, akár elektronikus formájú) használatára és használatának elsajátítására is. A fejlődésszintet optimálisan a diákok teljesítőképességének és nyelvi tapasztalatának tükrében kell megállapítani.

A helyesírási alapkövetelmények közül kiemelkedő még a szókincs állandó továbbfejlesztése a mindenkori témának megfelelően, valamint ezeknek az elemeknek ortográfiailag biztossá tétele. Az írás és a nyelvi formák szabályait egyre mélyebben, részletesebben kell megismerni és megérteni. A szójelentések és szóképzés megismerése segíti a helyesírás fejlődését. Az egyéni helyesírási gyengeségek, hiányosságok feltárása és rendszeres gyakorlás általi javítása, megszüntetése, a segédeszközök (szótárak, elektronikus eszközök stb.) használatának elsajátítása és rendszeres használata ugyancsak lényeges követelmény.

Az osztrák iskolákban elsajátítandó ismeretek jól jelzik, hogy Ausztriában megvalósították az integrált anyanyelvi oktatást. Már a német nyelv oktatási programjának 1972-es reformja óta a magyarországi gyakorlatnál hangsúlyozottabb szerepet kap az a szemlélet, hogy egyfelől a diákok ismerkedjenek meg a saját és más népek kultúrájával, olvassanak szépirodalmat, de ugyanakkor képesek legyenek eligazodni a mindennapi kommunikációs szituációkban: értsék meg a híreket a rádióban és az újságban, szabályosan be tudjanak jelenteni egy balesetet, legyenek képesek hivatalos és magánlevelet, valamint önéletrajzot írni. A legfontosabb azonban: tanuljanak meg a gyerekek önállóan gondolkodni, egyedül összefüggéseket felfedezni. Így a legtöbb iskolának deklarált célja a gondolkodási képességek fejlesztése. A pedagógusokat ebben a tankönyvek felépítése és a tanárok által is alkalmazott induktív és heurisztikus módszerek, az indirekt nevelési elvek is segítik.

A magyarországi gyakorlattal összevetve azt mondhatjuk, hogy a fentebb vázolt célkitűzések és azok gyakorlati megvalósítása Ausztriában jóval előrébb jár a magyarországiénál. A rendszerváltozás óta alapvető szemléletváltás következett be a magyar oktatási rendszerben, de ezek a változások sok esetben megmaradtak az elmélet szintjén, mint ahogy ezt sok felmérés bizonyítja (l. a 2003-as obszervációs kutatás [Atkinson et al. 1999], a Monitor-vizsgálatok, a Pisa-felmérés, Csapó Benő kutatásai [Csapó 1999, 2001, 2002]). Nálunk nem valósult meg az integrált irodalom- és nyelvtanoktatás, a gyakorlatorientáltság, az induktív és heurisztikus módszerek alkalmazása, az osztrák oktatásban alapvető követelményként megjelenő, a kreativitást, gondolkodást, elvonatkoztatást, személyes érintettséget, motivációt egyaránt elősegítő, változatos feladatok felhasználása. Ha azt szeretnénk elérni, hogy a NAT2-ben meghatározott alapelvek, célok, tantárgyspecifikus és általános fejlesztési feladatok jobban érvényesüljenek a gyakorlatban, akkor még sok feladat vár ránk. Ehhez talán érdemes jobban megismernünk a szomszédainknál és más országokban folyó gyakorlatot, hátha elleshetünk tőlük egy-két megvalósítható, hasznos ötletet.

### Irodalom

- Atkinson, R. L. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. – Bem, D. J. – Nolen-Hoeksema, S. 1999. *Pszichológia*. Osiris Kiadó. Budapest. 1999. 77–82.
- Csapó Benő 1999. *Képességfejlesztés az iskolában – problémák és lehetőségek*. <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=1999-12-ik-Csapo-Kepessegfejlesztes> (2008. október 18.)

- Csapó Benő 2001. *Az induktív gondolkodás fejlődésének elemzése országos reprezentatív felmérés alapján.* <http://www.edu.u-szeged.hu/~csapo/publ/indmp.pdf> (2008. október 18.)
- Csapó Benő (szerk.) 2002. *Az iskolai tudás.* <http://www.staff.u-szeged.hu/~csapo/isktu11f.htm> (2008. október 18.)
- Nemzeti alaptanterv 2003.* Budapest. Oktatási Minisztérium. <http://www.bmukk.gv.at/schulen/bw/abs/abs.xml> (2008. október 18.)

**Pekár, Petra Mária: First-language education in Austria**

### Az írás szerzőjéről

*Pekár Petra Mária*